

2. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 68-77.
3. Шабров О.Ф. Моделирование политической реальности // Политология / Отв. ред. В.С.Комаровский. – М.: РАГС, 2002. – С.448-461.
4. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Reason and Imagination. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 258p.
5. http://europa.eu.int/futurum/document/other/cont010302_en.pdf
6. http://europa.eu.int/futurum/document/other/cont031002_en.pdf
7. http://europa.eu.int/futurum/document/other/oth030403_en.pdf
8. <http://www.mfa.gov.tr/grupa/percept/iv-2/tarchys.htm>
9. <http://www.observer.co.uk/business/story/0,6903,706249,00.html>

Гошилик Н.С.

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дискурсивні характеристики темпоральних соціокультурних концептів ДЕНЬ ТИЖНЯ, МІСЯЦЬ, ПОРА РОКУ, СВЯТО

Протягом усього існування людства, й особливо в період становлення та розвитку цивілізації, значний інтерес до часу як такого пояснюється, передусім, потребою людини орієнтуватись у навколишньому світі. Науковці зазначають, що у лексико-семантичній системі часу “відображаються ті складні відносини, які склались у людини у процесі її взаємодії з природою; відносини, в яких час присутній як значущий компонент” [4, с. 14]. Намагання означити час, встановити його віхи, використовувати для цього циклічність природних явищ “відображається у словах семантичної мікросистеми часу і у їх семантичних зв’язках між собою та іншими словами, які складають загальну систему мови” [там само].

Впорядкування свого знання про дійсність у темпоральному аспекті стало викликом для людства, а оптимальним інструментом розв’язання цього завдання став календар. В основі календаря як системи літочислення лежить “періодичність явищ природи, яку можна спостерігати і яка представлена рухом небесних світил” [6, с. 28]. Аналізуючи календар як спосіб впорядкування дійсності, Е. Авені зазначає, що людські наміри завжди були спрямовані на досягнення майбутнього, на створення відповідної схеми (плану чи моделі) для опису структури низки подій, яка могла б допомогти людям знати, коли у послідовності часових інтервалів повинна відбутися певна подія [1, с. 98-99]. Створені людиною календарі стали пристроями для рахунку часу, як минулого, так і майбутнього. Такий поділ заснований на ритмах життя у природному середовищі.

У питанні “лінгвістичної метафізики” часу ми приєднуємося до погляду В. Еванса [9, с. 3], згідно з яким час не є абстракцією, виведеною із нашого досвіду порівняння зовнішніх стосовно людини подій або об’єктів (тобто

абстрактним реляційним концептом), а становить собою феноменологічну суть, утворену шляхом узагальнення внутрішнього (передконцептуального, суб'єктивного) досвіду людини, яка пізнає світ. Відтак, аналіз когнітивних підвалин семантики темпоральних номінативних одиниць сучасної англійської мови потребує дослідження не тільки концептуального рівня “темпоральної когніції”, за В. Евансом [там само, с. 8-9] (темпоральних концептів), але й передконцептуального (схемних образів).

В основі календаря закладено циклічне бачення часу, а тому реалізація схемного образу ЦИКЛ спирається саме на календарні одиниці. Оскільки календар є узгодженою у суспільстві формою відзначення часових відрізків, то “календарні” номінації ми відносимо до соціокультурних.

На підставі аналізу мовного матеріалу ми визначили такі соціокультурні концепти, як ДЕНЬ ТИЖНЯ, МІСЯЦЬ, ПОРА РОКУ, СВЯТО, передконцептуальною основою яких є схемний образ ЦИКЛ.

Розглянемо дискурсивні характеристики цих концептів на матеріалі публіцистичного дискурсу.

А. Концепт ДЕНЬ ТИЖНЯ – один з найтиповіших темпоральних соціокультурних концептів, оскільки саме за допомогою цього концепту люди оперують часом. Англomовні засоби лексикалізації цього концепту є замкненою системою й налічують сім одиниць: *Sunday, Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday*. Їх основною функцією є порядкова номінація днів тижня, і тому ці слова, які, до речі, не мають нумеральних етимонів, сприймаються у чітко визначеному порядку: *Monday* – перший день тижня, *Tuesday* – другий день тижня і т.д. (відповідно до міжнародної системи ISO).

Темпоральні одиниці, представлені назвами днів тижня в англійській мові, характеризуються “культурно-національною своєрідністю критеріїв оцінки, що виявляється у їх антропометричності, тобто такому співвідношенні об'єктивної оцінки й певного еталону, коли на перше місце виходять якості, які людина приписує цьому еталону як символу” [8, с. 46]. Так, окремі дні тижня усвідомлюються як “сценарії певних дій”, як-от:

For others, Saturday is a day of shopping and movies (Independent, 5 September, 2007).

Як свідчить цій приклад, для певної частини представників англomовної спільноти сценарій дій у п'ятницю передбачає покупки та похід у кіно;

Sunday is the time when everyone goes to their own churches and separates (USA Today, 27 January, 2005) – неділя є типовим днем для походу до церкви в англomовних країнах.

Нижченаведені фрагменти публіцистичного дискурсу ілюструють, які відчуття зазвичай переживають люди на початку нового тижня:

Stewart's Antony, having gone native, is evidently torn between amorous lounging and professional duties: that Monday morning feeling of having to get out of bed and fight the Battle of Actium (Independent, 28 May, 2006). Небажання прокидатися, і, очевидно, приступати до виконання професійних обов'язків є синонімом понеділка та викликає негативні емоції.

Останній, сьомий день тижня отримав свою назву від іншого небесного світила – Сонця. У свідомості давніх германців та їх теперішніх нащадків цей день має позитивне забарвлення. Саме Сонце дає життя на землі й асоціюється відповідно до певних вірувань з божеством, тому день, названий в його честь, є особливим, навіть священним і у свідомості сучасників співвідноситься з традицією сімейного відвідування церковних богослужінь (за Біблією, сьомий день тижня людина повинна присвятити Богу).

На побутовому рівні “велич” неділі виявляється у характеристиках згаданих з нею речей. Більшість пов’язаних з цим днем об’єктів є найкращими серед речей відповідного класу, наприклад:

*Their flat, sallow northern faces, their **Sunday-best clothes**, their curious capacity for enjoying themselves without displaying any sign of emotion moved me – people in the mass always do* (Guardian, 25 March, 2004). Так, найкращий одяг – недільний одяг.

Б. Концепт МІСЯЦЬ. У назвах місяців в англійській мові, які лексикалізують концепт МІСЯЦЬ, можна простежити концептуальні ознаки міфологічності (*January, February, March, April, May, June*), історичності (*July, August*) та нумеральності (*September, October, November, December*).

Мовний матеріал свідчить про те, що назви місяців у англійській мові виконують переважно порядкову функцію, але при цьому у певних контекстах здатні реалізувати і свій прагматичний потенціал. Розглянемо такі випадки детальніше.

Конотації цих темпоральних номінацій вважаємо доцільним поділити на природно-географічні, соціальні та особистісні.

(1) Природно-географічні конотації назв місяців пов’язані зі станом навколишнього середовища, атмосферними явищами регіону. Ці конотації не є узусними, що пов’язано з географічними особливостями регіонів. Так, місяці можуть асоціюватися з різними природно-географічними явищами та мати у свідомості людей різне призначення, наприклад:

January is the cruelest month. While everyone dreams about warm fires and hot chocolate, the reality of coping with cold weather is less romantic. (Newsweek. 13 January, 2004)

Для певного кола людей, які проживають у певних природно-географічних умовах, січень (*January*) викликає асоціації найжорстокішого, тобто найхолоднішого періоду року. Протиставлення холоду (*cold weather*), з яким пов’язаний цей місяць та приємного тепла (*warm fires and hot chocolate*), джерелом якого саме цей період часу не є створює контекст необхідний для адекватного сприйняття цього місяця.

June is for brides and December for polar bears (Newsweek. 25 May, 2005)

Конотації, що реалізуються у цьому фрагменті, пов’язані з температурним режимом згадуваних місяців та, можна припустити з контексту, з можливістю нареченій у теплу пору року відчувати комфорт та бути вільною у виборі одягу, що протиставляється грудневим морозам та можливості представників певного виду тварин почуватися комфортно за холодної грудневої температури.

2) Соціальні конотації пов'язані з характером суспільного досвіду людини, сферою її працевлаштування, родом занять. Вони виявляються у маніфестації соціально важливих і професійно релевантних аспектів життя людини (для працівників фінансової сфери – терміни виконання завдань, звітування; для представників освіти – періоди початку навчання, канікул, вступної кампанії тощо). Наприклад:

*Late **December** is always a peculiar time for money markets. What **December** is to merchants, the first part of the year is to health clubs-fitness center owners (Financial Times, 17 October, 2007).*

***September** is a great time of year to find bargains, with summer wrapping up, the school year beginning, and retailers preparing to make room for holiday merchandise (Newsweek, 4 March, 2006).*

*With Congress away and President Bush on his “working vacation,” **August** is usually a slow news month in Washington (Newsweek, 18 August, 2004).*

Як свідчать вищенаведені приклади, грудень є визначальним періодом для фінансистів, торговців, вересень – для покупців, а серпень є спокійним для політиків.

Дослідники одного з університетів США описують вагомість червня для студентів у такий спосіб:

*For teens, **June** is a rush of exams, proms and parties. And, according to a recent study from Mississippi State University, it's also **the month** when they're most likely to lose their virginity (Newsweek, 31 May, 2005).*

Вагомість конкретного місяця може бути опосередкованою, коли йдеться про період, що стане вирішальним для подальшого результату, як-от для отримання премії “Оскар”:

*It's no secret that **December** is the magic month for releasing movies that hint of Oscar glory (USA Today, 17 January, 2007).*

Значущим місяць може виступати і для такого виду сільськогосподарської роботи, як висажування та отримання врожаю:

***January** is time to begin planting cabbage, carrots, lettuce and hardy greens, radish and turnips (USA Today, 16 December, 2004).* Саме визначений місяць є тим періодом, який на певній території асоціюється з початком польових робіт.

Вагомим період часу виступає у суспільному плані, наприклад:

***June** is the most popular time of the year for couples to exchange wedding vows (Guardian, 16 September, 2006).* Соціально значущим у цьому прикладі є один з дванадцяти місяців, оскільки саме на цей місяць є популярним серед пар, які бажають одружитися.

(3) Особистісні конотації пов'язані з тим, що безпосередньо стосується особи, її персонального досвіду, світобачення. Так, наприклад, місяць може асоціюватися з днем народження, іншим сімейним святом, як-от:

*Because of the holiday season, **December** is the time of year when stories of the past seem to have special importance (Telegraph, 28 May, 2007).*

***May** is a big month. **May** is when Mom is having the baby (Washington Post, 23 January, 2006).*

*My kids were born in September, and **September** is the recruiting period, so we very rarely celebrated a birthday on the day it came* (USA Today, 6 November, 2004).

В. Концепт ПОРА РОКУ. Темпоральна семантика лексем, що вербалізують концепти ПОРА РОКУ та МІСЯЦЬ, є найбільш значущою в аспекті її кореляції зі схемним образом ЦИКЛІ. В англійській мові, як і в інших германських мовах, існують номінації чотирьох пір року. Варто зауважити, що пори року перелічуються носіями англійської мови переважно у такому порядку: *spring, summer, autumn, winter*.

“Мова передає циклічність, як природну, так і пов’язану з життям людини, її життєвим шляхом” [5, с. 53]. Наприклад:

If you describe season as a human life, spring is the newborn baby. Autumn ... is the time to receive death. It's the end of life (People, 11 June, 2008). Приклад є чіткою ілюстрацією як пори року асоціюються з періодами життя людини: весна – новонароджена дитина, осінь – завершення життєвого шляху.

Темпоральні номінації пір року сполучаються зі словами, які викликають сенсорні уявлення, а саме температурні асоціації [7, с. 13]. Так, “основні” пори року відзначаються відносною стійкістю температурних асоціацій, як-от: *as hot as in summer, as cold as in winter* тощо. Осінь та весна сприймаються як перехідні періоди, пов’язані з нестабільними, перемінними погодними умовами, про що свідчать такі приклади:

*It [**autumn**] is everything that **spring** is not. It is stable and predictable. It will all transpire through Sunday – assuming spring weather behaves* (Chicago Tribune, 17 September, 2004).

***Autumn** is a time of change in the woodlands. **Autumn** ... offers either late summer or early winter, with precious little in between* (Independent, 18 October, 2005).

Номінаціям пір року притаманний конотативний потенціал, який, подібно до номінацій місяців, має особистий, соціальний та природній різновиди.

Атрибути **особистого** плану залежать виключно від досвіду людини, тому можуть варіювати. Так, осінь може викликати асоціації, пов’язані з індивідуальними уявленнями:

***Autumn** is a big season, rolling down and around the country much like the weather patterns that sweep across our little island. It is a moment that I grow to like more and more, and one that is relaxed and so very different from its frenzied alter ego, spring* (Guardian, 2 November, 2008).

***Late autumn** is a great time to kick at the leaves and enjoy the home of rock stars and royalty* (Newsweek, 20 November, 2006).

В одних людей зима породжує думки про витрачання коштів:

*We know **winter** is an expensive time and the poorest families need lump sums* (Guardian, 11 September, 2008).

В інших вона викликає асоціації, пов’язані з психологічним станом:

***Winter**, a time of stark grays and cold whites, can also bring on the blues. And overcoming the low spirits is a struggle that many find requires a well-planned strategy* (New York Times, 22 January 2003).

З іншого боку, літо (*summer*) – це період відпочинку, а весна (*spring*) зазвичай асоціюється зі змінами:

Summer is a season of small pleasures: a light breeze, the kiss of sunshine (Newsweek, 26 August, 2005)

Тут конотації мають суспільне підґрунтя, оскільки у соціумі прийнято влітку відпочивати, типовим для суспільства є сповільнення активності у цей період.

Spring is a time for new beginnings and new life (Guardian, 12 May, 2005)

Конотація у цьому прикладі має узагальнене звучання, а тому набуває соціального відтінку.

Г. Концепт СВЯТО. Статус лексем, що втілюють концепт СВЯТО в сучасній англійській мові, не є однозначним. На думку М. В. Всеволодової, лексеми на позначення свят можна віднести до “групи слів, які не мають значення часу” [3, с. 31]. Також побутує думка, що не випадково поряд із циклічним перебігом природних явищ структурування року за релігійними святами було найважливішим способом часової орієнтації в епоху середньовіччя. Воно продовжує мати “певну етнокультурну цінність і в свідомості сучасників” [2, с. 100].

Убачаючи у номінаціях свят темпоральне значення, ми відносимо їх до соціокультурних засобів, які ґрунтуються на схемному образі ЦИКЛ, оскільки на початкових етапах концептуалізації часу святкові (тоді – ритуально-святкові) дні, слугували темпоральними орієнтирами у суспільстві і визначались на основі астрономічних показників.

Лексеми, що об’єктивують концепт СВЯТО в сучасній англійській мові, можна поділити на кілька груп.

До **релігійних свят** належать назви періодів, пов’язаних з біблійними подіями. Так, для носіїв англійської мови рік фактично розпочинається з Різдва (*Christmas*), що є відображенням завершеного циклу від народження Христа до його воскресіння (*Easter*) і сприяє дотриманню відповідних релігійних ритуалів у чітко зазначений час.

До **світських свят** належать номінації подій суспільно-історичного значення, які пов’язані з певними подіями у історії суспільства. Відповідно, ці свята поділяються на історичні та суспільні.

Історичні світські свята пов’язані з конкретними подіями, зафіксованими історією, або з видатними історичними діячами певної епохи, як-от: *Guy Fawkes Day*, *Martin Luther King’s Birthday*, *Washington’s Birthday*, *Columbus Day*.

До **суспільної групи світських свят** ми відносимо номінації типу *New Year’s Day*, *May Bank Holiday*, *Labor Day*, *Independence Day*, *Thanksgiving Day*, *Valentine’s Day* та ін.

Святкові дати. Група світських свят конституюється лексемами на позначення річниці якої-небудь події або діяльності певної особи, існування установи, міста типу *anniversary*, *jubilee*, *birthday* та ін. (наприклад, *silver / golden / diamond jubilee* тощо).

Лексеми, що позначають свята, як і номінації пір року та місяців, характеризуються насиченим конотативним потенціалом. Особливістю цієї

групи є те, що конотації релігійної групи свят можуть бути лише особистісного плану. Наприклад:

*For me **Christmas** is always a time to enjoy the fact that I have all these people around me that I may have ignored all through the year* (Chicago Tribune, 11 January, 2006).

Це засвідчує, що релігійні переконання, наявність яких і зумовлює значимість цієї групи для певної людини, мають визначальний вплив на значущість свята.

Група історичних світських свят має переважно соціальну конотацію, і конотації особистісного плану є радше винятком, ніж правилом:

*... should celebrate **Washington's Birthday** more than ever because by so doing we will demonstrate more emphatically our loyalty toward this land of ours* (USA Today, 7 February, 2005).

Як бачимо, святкування вказаної події є традицією нації, а не окремої сім'ї.

Конотації суспільної групи свят характеризується подвійною суспільно-особистісною природою з домінуванням особистісного параметру, адже загальноприйняті свята мають певні усталені традиції. Однак власне їх дотримання та продовження залежить, передусім, від персонального відношення до тої чи іншої okazji. Наприклад:

*But let's not forget: **Independence Day** is a birthday celebration. And what birthday celebration is complete without cake?* (Newsweek, 24 June, 2004).

День незалежності у США є чимось більшим за суспільний обов'язок, адже рівень патріотизму є визначальним показником у цій країні.

*The weird thing about **Thanksgiving Day** is that it seems to last forever. You keep looking at the clock and it's still three hours before dinner* (Chicago Tribune, 11 October, 2004).

У зазначеному святі домінують особисті сімейні традиції. Основним є святковий обід, до якого усі готуються. Однак, День подяки має історичні корені, пов'язані з заселенням континенту.

*... **Happy Father's Day** ... when men are, for one day at least, the focus of our society. Wives and children get their chance to reward us for our hard work and our sincere, if not always successful, attempts at nurturing, caring and loving* (USA Today, 19 May, 2008).

Узагальнення традицій відзначення Дня батька є небезпідставним. Воно стосується більшої частини суспільства, однак індивідуальні прояви залежать від конкретної сім'ї.

Таким чином, у свідомості носіїв мови взаємоіснують кілька шарів концептів ДЕНЬ ТИЖНЯ, МІСЯЦЬ, ПОРА РОКУ, СВЯТО, кожен з яких актуалізується залежно від контексту. Календарні, соціокультурні системи посідають центральну позицію в концептуалізації часу, бо вони не лише відображають його розуміння певними культурами, але й визначають життєвий ритм цілого суспільства. Основною функцією концептів ДЕНЬ ТИЖНЯ, МІСЯЦЬ, ПОРА РОКУ, СВЯТО є регулювання життєдіяльності людини в соціумі. У них поєднані космічний час, що визначається природними циклами,

та історичний час. Отже, концепти, що ґрунтуються на схемному образі ЦИКЛ, є поєднанням міфологічних та релігійних подій, які диктують норми і форми поведінки, маркують дні та і свідомості людини характеризуються певною повторюваністю. Дискурсивне функціонування темпоральних концептів показує їх суспільно-географічні, соціальні та особисті конотації.

Література

1. Авени Э. Империи времени : календари, часы и культуры / Э. Авени. – К. : София, 1998. – 384 с.
2. Белозьорова Ю.С. Когнітивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Белозьорова Юлія Сергіївна. – Запоріжжя, 2004. – 229 с. 44
3. Всеволодова М.В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке / М.В. Всеволодова. – М. : Изд-во Моск. унта, 1975. – 283 с.
4. Клименко А.П. Существительные со значением времени в современном русском языке (Опыт психолингвистического описания одной семантической микросистемы) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / А.П. Клименко. – Минск, 1965. – 19 с.
5. Ковальская Л.Г. Межкультурная коммуникация и концепция времени / Л.Г. Ковальская, Э. Ритчи // Язык и национальные образы мира : материалы Междунар. науч. конф. (20-21 марта 2001 г.). – Майкоп : Изд-во АГУ, 2001. – С. 53-59.
6. Пронштейн А.П. Хронология : учеб. пособие / А.П. Пронштейн, В.Я. Кияшко. – М. : Высш. Шк., 1981. – 191 с.
7. Рубинштейн Г.А. О концептуализации отрезков времени в русском языке [Електронний ресурс] / Г.А. Рубинштейн // The Slavic and East European Language Resource Center. – Режим доступу : <http://seelrc.org/glossos/issues/2/rubinstein.pdf> 249
8. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.
9. Evans V. The Structure of Time : Language, Meaning and Temporal Cognition / V. Evans. – Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Pub., 2003. – 286 p. : ill.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Chicago Tribune [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chicagotribune.com>
2. Gurdian [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk>
3. Independent, The [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.independent.co.uk>

4. New York Times, The [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com>
5. Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsweek.com>
6. People [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.people.co.uk>
7. Telegraph [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk>
8. USA Today [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.usatoday.com>
9. Washington Post, The [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.washingtonpost.com>

Євланова О.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Застосування когнітивних методів у процесі перевиховання делінквентних підлітків

В умовах сучасного суспільства однією із актуальних и значущих проблем є проблема ефективного соціального захисту і підтримки різних верств населення. Для успішного вирішення необхідні об'єднані зусилля спеціалістів в різних галузях діяльності, а також професіональних соціальних працівників, які володіють різноманітними технологіями вирішення соціальних проблем.

Педагоги і громадські діячі майже постійно були стурбовані цією проблемою. Серед їхніх праць можна виділити такі напрями: педагогічні основи ре соціалізації злочинців (О. Беца, В. Кривуша, Г. Радов, В. Синьов), перевиховання неповнолітніх засуджених в умовах виховно-трудова колоній (І. Башкатов, П. Вівчар, С. Горенко, В. Кривуша, В. Кудрявцев, В. Синьов), профілактика правопорушень неповнолітніх (Ю. Александров, І. Дегтярьов, В. Оржеховська, В. Тарарухін). Розв'язанням цих питань на сьогодні займаються і ті фахівці, які перебувають у безпосередньому контакті з «важкими» підлітками. Це соціальні педагоги, місією яких є перевиховання, пере навчання неповнолітніх, надання їм допомоги в соціальному і моральному плані.

За останні десятиліття, як у цілому світу, так і в нашій країні, зокрема, стрімко зростає кількість підлітків, які намагаються досягти матеріального статку в будь-який спосіб. Метою життя стає матеріальний добробут, на фоні якого діти намагаються якнайменше працювати і вчитися. Усе це є чинником зростання рівня підліткової злочинності. Разом із тим, підлітки скоюють злочини не через бажання задовольнити свої потреби злочинним шляхом, а отримують задоволення від самого процесу скоєння злочину, щоб не видаватися одноліткам боягузом, іноді прагнуть у такий спосіб самоствердитися. Через зайнятість батьків діти позбавлені контролю, не знають куди себе подіти і чим зайнятись, відчувають свою непотрібність. Такі діти